

A konszekutív tolmácsolás értékelése

Szabari Krisztina

1. A tolmácsolás és a fordítás értékelhetősége

A tolmácsolás és a fordítás közötti legmeghatározóbb különbségek egyike a végtermék, a célnyelvi fordított, illetve tolmácsolt szöveg rendelkezésre állásának ideje. Míg a fordított szöveg a felhasználónak teljes egészében és időbeli korlátok nélkül rendelkezésére áll, többször elolvashatja, visszalapozhat a már olvasott részekhez, és a szöveget többször előveheti, addig a tolmácsolandó szöveg csak egyszer áll rendelkezésre, akkor sem teljes egészében, hanem mindig csak részleteiben, az elhangzás sorrendjében. A szövegben nem lehet visszalapozni, a már elhangzott szöveg nem idézhető vissza. A tolmácsolás ugyan rögzíthető és később leírható, a nyelven, illetve szövegen kívüli tényezők magas aránya miatt az így kapott írásos szöveg már nem mindenben lesz azonos az adott egyszeri, „ott és akkor” érvényes szituációban született szöveggel.

Míg az írott szöveg verbalizáltsági foka magas, hiszen csak egy érzékszervünkkel, a szemünkkel fogadjuk be, addig a beszélt nyelv jobban él a nem verbális kommunikáció eszközeivel, beszéd során minden érzékszervünket aktivizáljuk, ilyenkor valósul meg a totális kommunikáció. És noha a tolmács az előadó nem verbális jelzéseit is sokszor verbalizálja a célnyelven, a leírt szöveg mégsem lesz mindenben azonos a hangzó tolmácsolás szöveggel.

Mindez természetesen meghatározza a tolmácsolás értékelhetőségét is. A tolmácsolás rendkívül komplex tevékenység, számos változó interakcióját foglalja magában, és az egyes változók nem kutathatók, így nem is értékelhetők önmagukban (Gile 1997: 45). Nem értékelhetjük pl. külön, mennyire értette meg a tolmács a forrásnyelvi szöveget, erre csak következtetni tudunk teljes produkciója alapján. Az értékelést nehezíti az is, hogy az ember figyelme változó, a teljes tolmácsolást nem tudjuk ugyanazzal az intenzív figyelemmel végigkísérni, így várhatóan az esetleges hibák egy része elkerüli a figyelmünket, illetve az észlelt hibák nem feltétlenül lesznek azonosak egy másik értékelő személy által észlelt hibákkal. Érdekes eredményre jutott ezzel kapcsolatban egy trieszti kutató, Valeria Daró, aki kísérlettel bizonyította, hogy a tolmácsolók társaik tolmácsolásának ellenőrzése során elsődlegesen a szintaktikai hibákat azonosítják be, míg a gyakorló, rutinos tolmácsok számára a szemantikai hibák tűnnek fel leginkább (Daró 1992).

Az értékelés nehézségeire figyelmeztet Gile is (1995). Osztálytermi keretek között végzett kísérletet, melynek során az egyik francia anyanyelvű hallgatót arra kérte, hogy meghatározott témáról beszéljen két percet. A szöveget angol anyanyelvű hallgató tolmácsolta angolra. Az eredeti és a tolmácsolás elhangzása után a hallgatókat arra kérték, írásban, mondatokba szedve adják meg a tolmács tartalmi hibáit az eredeti szöveghez képest. Noha a hallgatók

már sokat tudtak a tolmácsolás folyamatáról, maguk is rendelkeztek némi gyakorlattal, hiszen a kísérletre a tolmácsolás első évének vége felé került sor, az eredmény mégis meglepő volt. Maga az előadó a 10 tartalmi hibából csupán 1-et vett észre, a hallgatók 20 százaléka mindössze 2 tartalmi hibát jelzett, és kevesebb mint 20 százalékuk vett észre 5-nél több tartalmi hibát.

Figyelemre méltó volt még a kísérletben, hogy a hallgatók és maga az előadó is elég nagy számban jeleztek olyan hibákat, amelyeket a tolmács nem követett el, ahol tehát úgy értették, hogy a tolmács tévedett, pedig szövege megfelelt az eredeti szöveg tartalmának.

Gile szerint az a kérdés, miért nem veszünk észre bizonyos hibákat a tolmácsolt szövegben és miért gondoljuk bizonyos részekről, hogy hibásak, holott megfelelnek az eredeti szövegnek, a tolmácsoláskutatás egyik központi kérdése. Vizsgálata azonban nem csak a tolmácsolástudomány feladata, hanem mindennek előtt a kommunikációtudományé, ahol arra kell választ keresni, miért és hogyan mennek veszendőbe információk a szóbeli kommunikáció során. Feltehető, hogy a válasz a pszichológia, a pszicholingvisztika és a neurolingvisztika együttműködésével adható meg, és mindennek előtt az emberi figyelem alakulásával és megosztásával áll kapcsolatban (Gile 1995).

Hasonló eredménnyel zárult egy Magyarországon végzett kísérlet is. Egy tolmácsolás hallgatóinak lejátszottunk egy vizsgatolmácsolást. Az eredeti német nyelvű szöveg a fiatalok helyzetéről szólt Ausztriában. Az előadó Ausztriából érkezett, szabadon beszélt, jól előkészített vázlat alapján, a beszéd 5'50''-et tartott, a tolmácsolás ideje 4'45'' volt. A kísérlet eredményeit itt nem tudjuk részletesen bemutatni, az azonban egyértelműen kiderült, hogy a hallgatóság nagyobbik része a tolmácsolás során elkövetett tartalmi hibáknak csak elenyészően kis részét vette észre. Az eredeti szöveg vége felé pl. a következő hangzott el:

„Die Gestaltung des individuellen Egos schließt ein Bedürfnis nach sozialer Nähe nicht aus. Wie es aussieht, ist die Panik der Soziologen, daß die Internet-Generation vereinsamen könnte, unbegründet. Viele Freunde, aber auch die Eltern bedienen dieses Bedürfnis. Die Jugendlichen bleiben heute durchschnittlich länger bei ihren Eltern wohnen als noch vor einigen Jahren.” (A szöveg nyersfordítása: Az egyéni ego alakítása nem zárja ki a szociális közelség igényét. Úgy tűnik, alaptalan a szociológusok féltelme, hogy az internet-generáció elmagányosodhat. Sok barát és a szülők is ezt az igényt elégítik ki. A fiatalok ma átlagosan hosszabb ideig maradnak a szüleiknél lakni, mint néhány évvel ezelőtt.)

A tolmácsolt szövegben ez a rész a következőképpen hangzott:

„Ez az individualista és egoista életszemlélet a szociológusokban sokszor pánikot kelt, és felmerül a kérdés, hogy az új internet-generáció talán elmagányosodik. Megfigyelhető még az is, hogy a fiatalok sokkal tovább maradnak a szüleiknél, mint eddig, tehát sokkal tovább élnek a szülői házban.”

A tolmácsolt szöveg egyértelműen hibás, mert nem hívja fel a figyelmet arra, hogy a szociológusok félelme alaptalan, hiszen a fiatalok továbbra is vágnak a szociális közelségre, a barátok és a szülők pedig éppen ezt az igényt elégítik ki. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a fiatalok hosszabb ideig laknak együtt szüleikkel. A tolmács bizonytalanságot hagy a fiatalok elmagányosodását illetően, nem mondja ki, hogy a szociológusok félelme alaptalan. Ezt követően nem tudunk mit kezdeni azzal a mondattal, hogy a fiatalok tovább maradnak szüleiknél, hiszen nem kapcsolódik tartalmilag az előző információhoz.

Ezt a hibát a tolmácsolt szövegben a 17 hallgató közül mindössze 6, tehát alig 35 százalék vette észre. Ez az adat is egyértelműen a tolmácsolás értékelésének nehézségére hívja fel a figyelmet. A valós élethelyzetekben a tolmácsok szintén nem számíthatnak megbízhatóbb értékelésre, ahányan figyelik őket, annyiféle – többnyire szubjektív, az értékelő figyelmétől, figyelemfenntartási képességétől és érdeklődésétől függő – értékelést kapnak.

Még nem rendelkezünk megfelelő mennyiségű empirikus kutatási eredménnyel arra vonatkozóan sem, mennyire elégedettek saját teljesítményükkel a tolmácsok. Több tolmács beszámolója alapján azonban megállapítható, hogy nagy a különbség teljesítményük saját maguk és a hallgatóság általi megítélése között. Több tolmács kifejezetten negatívan éli meg, hogy például egy előadás tolmácsolása után, amikor ő maga világosan emlékszik, hogy bizonyos részeket nem értett jól, nem látta az egyes érvek közötti összefüggéseket, és helyenként csak a rutinja, bizonyos közhelyek ismétlése, vagy az egész szövegrésznek sokkal általánosabb, magasabb absztrakciós szinten való megközelítése segítette át a nehézségeken, a közönség soraiból többen odamennek hozzá, és gratulálnak a szinte „szó szerinti” fordításához és kiváló memóriájához. (A laikus felhasználó dicséretnek szánja a „szó szerinti” jelzőt, a tolmács ezt sokszor inkább kritikaként éli meg.)

Ezzel szemben arra is sok példát tudnak mondani a tolmácsok, hogy amikor úgy érezték, átlátták a forrásnyelvi szöveg üzenetét, és azt jól vissza is adták a célnyelven, a hallgatóságból néhányan figyelmeztetik őket, hogy nem jól fordítottak egy szót vagy egy kifejezést, noha annak a mondanivaló szempontjából szinte semmi jelentősége nem volt. Mindez a tolmácsolás értékelésének nehézségeire hívja fel a figyelmet, és világossá teszi, hogy az egyes értékelési perspektívák között nagy különbségek lehetnek, sőt az egyes perspektívák képviselői akár egymásnak ellentmondó értékelésekre is juthatnak.

2. A tolmácsolás értékelésének perspektívái

A tolmácsolás értékelésénél meghatározó szerepet játszik az értékelést végző személy perspektívája. Moser-Mercer a következő perspektívákat különbözteti meg (1998):

1. a tolmács perspektívája
2. a címzett perspektívája
3. a konferenciaszervező perspektívája
4. a tolmácskollegák perspektívája

5. a tolmácsolást oktató tanár perspektívája és végül

6. a tolmácsoláskutató perspektívája.

(Moser-Mercer 1996)

A tolmácsolásoktatás számára természetesen a tolmácsolást oktató tanár minőségellenőrzési módszere és szempontjai a meghatározók, így a következőkben elsődlegesen ezzel a perspektívával foglalkozunk, (a többi perspektívával kapcsolatosan lásd Szabari 1999). Az oktatás során a minőségellenőrzés legfőbb célja a hallgatók fejlődésének folyamatos nyomon követése. Mivel a nagy idő- és energiaigény nem teszi lehetővé mindig minden hallgatói teljesítmény videóra történő felvételét, és utólagos elemzését úgy, hogy az egyes perspektívák képviselői mind jelen vannak, és előre meghatározott paraméterek alapján ellenőrzik a hallgatók teljesítményét, (erre legfeljebb csak vizsgák alkalmával van kivételesen lehetőség), a tolmácstanárnak többnyire egyedül, közvetlenül a tolmácsolás elhangzása után kell az értékelést elvégeznie. Ennek során számos változót kell folyamatosan szem előtt tartania.

Érdekes gyakorlati megjegyzést tesz a tolmácsolás értékelésével kapcsolatban Seleskovitch. Véleménye szerint a legmegbízhatóbb értékelést az tudja adni a tolmácsolás minőségéről, akinek – mivel nem érti a forrásnyelvi szöveget – a tolmácsolásra hagyatkozva kell elkészítenie egy előadás összefoglalóját vagy egy esemény jegyzőkönyvét. Seleskovitch szerint a „saját érdekében figyelő” végfelhasználó a legjobb értékelő, feltéve, hogy nem kéri meg előzetesen, hogy majd adjon értékelést, mondja el véleményét a tolmácsolásról. Ebben az esetben ugyanis már nem a tartalomra és a mondanivalóra fog összpontosítani, hanem arra, hogy elhangzottak-e bizonyos általa kiragadott szavak a tolmácsolt szövegben, hogy megfelelő volt-e a szöveg nyelvtanilag. Ilyenkor tehát már nem arra használja a tolmácsolást, amire való, vagyis az értelem, a „sens” megragadására. Ezért a konferencia-résztevőket mindig csak utólag érdemes megkérdezni arról, mi volt a véleményük a tolmácsolásról (Seleskovitch 1986).

3. Az optimális minőség és a tolmácsolás külső körülményei

A tolmácsolás soha nem légtérben történik, alakulását számos tényező határozza meg (Szabari 1999). A minőség nem abszolút kategória, hogy egy tolmácsolás jó, kevésbé jó vagy rossz, azt a külső tényezők ismeretében dönthetjük csak el. Ebből a szempontból meghatározó az ún. optimális minőség, amelyet Moser-Mercer a következőképpen definiál:

Professzionális tolmácsolás esetében az optimális minőség annyit jelent, hogy a tolmács az adott külső körülmények által szükségessé tett erőfeszítések függvényében hiánytalanul és pontosan, az eredeti üzenet bármilyen torzítása nélkül adja vissza a célnyelven a forrásnyelvi szöveget, úgy hogy megpróbál minden nyelven kívüli információt is visszaadni. ... Optimálisnak nevezzük azt a minőséget, melyet a tolmács megfelelő külső feltételek mellett biztosítani tud.

(Moser-Mercer 1996)

Ha a tolmácsolás külső feltételei nem megfelelőek, nem várható el optimális minőség sem. Az adott helyzethez és feltételekhez képest azonban lehet egy tolmácsolt szöveget jónak nevezni, még ha az más feltételek mellett nem is minősülne „jónak”.

A külső körülmények rendkívül sokrétűek. Konzekutív tolmácsolás esetén ide sorolható a tolmácsolás fizikai környezete. Nem mindegy, milyen távolságra helyezkedik el a tolmács a tárgyaló felektől vagy az előadótól, jól látja és hallja-e őket, nyomon tudja-e követni nem verbális kommunikációjukat is. A fizikai környezet része a teremhangosítás és a mikrofon is. Sokszor fordul elő például, hogy a tolmács álló mikrofonját a szervezők pár lépéssel az előadó mikrofonja mögött, vagy akár a terem sarkában helyezik el, mondván, nem a tolmács az esemény főszereplője, neki nem kell látszania. Hallania és látnia viszont kell, és ha a hangszórók a terem túlsó oldalán helyezkednek el, és a tolmács az előadói mikrofon mögött áll, ő hallja legkevésbé a forrásnyelvi szöveget.

A tolmácsnak a jó munkavégzéshez sokkal „sterilebb” hangra van szüksége, mint a kommunikációs partnereknek. Míg egy az ablak előtt elrobogó motorkerékpár az egy nyelven társalgók kommunikációját nem teszi lehetetlenné, addig ez a tolmács teljesítményét nagyban ronthatja, vagy akár ellehetetlenítheti.

Külső körülménynek minősül az is, mennyi ideje van szolgálatban a tolmács és mennyire fáradt el. Ha például egy hosszú tárgyalásos nap után kell az esti fogadáson pohárköszöntőt tolmácsolnia, valószínűleg nagyobb figyelemkoncentrációra lesz szüksége, hiszen már az egész nap mögötte van. Ezzel szemben előnynek számít, hogy addigra már megismerte a tárgyalófeleket, és sokkal jobban előre tudja vetíteni (anticipálni) mondanivalójukat, mint a nap elején.

A tolmácsolás minősége függ a forrásnyelvi szöveg információsűrűségétől és a tolmács felkészülési lehetőségeitől. Külön fejezetben tárgyaljuk majd a szöveg előkészítettségének fokozatait, az azonban már itt is belátható, hogy előkészített, az írásbeliség jegyeit magán viselő, felolvasott szöveg esetén, ha az a tolmácsnak nem állt megelőzően rendelkezésre, az optimális tolmácsolási minőség nem várható el.

4. A valós tolmácsolási helyzet (real life) és az osztálytermi tolmácsolási helyzet közötti különbségek

A tolmácsolás külső körülményeivel kapcsolatosan fontos tudatosítani a valós tolmácsolási helyzet és az osztálytermi tolmácsolás közötti különbségeket. A tolmácsolás teleológikus tevékenység, mindig megbízás alapján történik, és valamilyen célt követ, és ez a cél messze túlmutat a forrásnyelvi szöveg nyelvi elemein. A nyelven és szövegen kívüli szempontok, a tolmácsolási esemény helye, ideje, a kommunikációs partnerek egymáshoz való viszonya, a kommunikáció célja mind meghatározó elemei a tolmácsolásnak, hiszen csak ezek ismeretében határozható meg a skopos, vagyis az a cél, amelynek a célnyelvi szövegnek meg kell felelnie (Reiß & Vermeer 1984).

Az osztálytermi tolmácsolási helyzetben mindig fennáll annak a veszélye, hogy a „skopos” a forrás- és a célnyelvi szöveg nyelvi elemeinek öncélú össze-

hasonlítására, egymásnak való megfeleltetésére redukálódik, különösen ún. rövid szakaszos, egy-két mondatonkénti tolmácsolás esetén. Az igazi értelemközpontú tolmácsolás csak hosszú szakaszos egységekkel valósulhat meg, mert a tolmács csak így képes feldolgozni és deverbálizálni az üzenetet, melyet azután – az interferencia veszélyét ily módon kiküszöbölve – új nyelvi köntösbe öltöztet (Seleskovitch & Lederer 1989).

A magyarországi tolmácsolási gyakorlatban azonban kétségkívül a rövid szakaszos konsekutív tolmácsolás honosodott meg, talán, mert hosszú ideig nem volt tolmácsképzés, a tolmácsolás nem professzionalizálódhatott, és az ún. természetes tolmácsolás („natural interpreting”) még mindig aránytalanul nagy szerepet kap az ország nemzetközi kommunikációjában (Knapp-Potthof & Knapp 1986). Természetes tolmácsolásnak nevezzük, amikor például a nyelvvizsgálóval rendelkező titkárnő vagy a nemzetközi osztályon dolgozó referens lát el tolmácsolási feladatot a delegáció mellett. Ilyenkor a tolmácsoló személy sokszor maga is részese a kommunikációs helyzetnek, időnként a maga nevében beszél, időnként kívül helyezkedik a kommunikációs helyzeten és közvetlenül fordít, előfordulhat azonban az is, hogy a tolmácsolást bevezetéssel indítja, mondván „Az igazgató úr azt kérdezi, hogy ...”. Ezekben a helyzetekben a rövidszakaszos egységek a jellemzők. Az így tolmácsolást végző személy nagy valószínűséggel csupán a nyelvi elemeket cseréli át egyik nyelvről a másikra, tehát felgyorsított, rutinos, szóbeli „tanfordítást” és nem kommunikatív fordítást végez. Ilyenkor az igazi tolmácsolást, az „interpretálást” a befogadónak magának kell elvégeznie, aki „továbbfordítja” saját maga számára a szöveget. Ha ennek során nehézségei vannak, visszakérdez és pl. ezekkel a szavakkal fordul a tolmácsoló személyhez: „Azt akarja mondani az igazgató úr, hogy ...” és elmondja más szavakkal, más mondatszerkezettel a hallott célnyelvi szöveget. Ha ezt a tolmács visszafordítja, a forrásnyelvi partner számára lesz a szöveg „idegenszerű”, neki kell azt ismét „interpretálnia”, és eldöntenie, hogy megfelel-e az általa előzőleg elmondottaknak. És ez a láncolat tovább folytatható. A tolmácsoktatásnak nem ilyen „szóban fordító személyek” képzése a célja, hanem professzionális nyelvi közvetítőké, akik a forrásnyelvi szöveg üzenetét képesek közvetíteni a célnyelven.

Az osztálytermi helyzetben a tanár-diák-viszony a meghatározó, amely meglehetősen különbözik a tolmács és a releváns felhasználó közötti viszonytól. A diák ebben a helyzetben nem a tolmácsolás igazi céljára, és az üzenet továbbítására összpontosít, figyelmét sokkal inkább a kevésbé fontos részletek és a nyelvi struktúrák pontos visszaadása köti le.

Ha a diák nincs birtokában a megfelelő szövegen kívüli információknak, rövid távú memóriáját olyan részletek tárolására lesz kénytelen igénybe venni, melyek a valós élethelyzetben magától értetődőek, így tolmácssteljesítményének érdemi része szenved majd kárt. Beszédok tolmácsolásánál például mindig nagy szerepe van a megszólításnak. Protokolláris beszédok, megnyitók, üdvözlőbeszédok, pohárköszöntők, díjátadások stb. alkalmával tartott beszédeknél a szónok – mielőtt általában az ünneplő közönséghez fordulna -, megszólítja a jelenlevő díszvendégeket megnevezve rangjukat, beosztásukat. Például így:

Igen tisztelt Miniszter Úr!
Igen tisztelt Államtitkár Úr!
Tisztelt Nagykövet Úr!
Tisztelt Főigazgató Úr!
Tanácsos urak!
Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Kedves Egybegyültek!

Ennek a hét megszólításnak a memorizálása, majd a célnyelven történő helyes visszaadása első hallásra, előzetes felkészülés nélkül komoly feladat. A valós élethelyzetben ezzel szemben a tolmácsnak lehetősége van a beszéd előtt tájékozódni a megjelentek összetételéről. Ha a megszólított személyiségek valóban jelen vannak a teremben, a tolmács a megszólítás forrásnyelvi elhangzásakor be tudja azonosítani őket, és ez nagy mértékben tehermentesíti memóriáját. A jó tolmács bizonyos protokoll-ismeretekkel is rendelkezik, így számára előzetes tudása alapján nem okozhat gondot a megszólítások sorrendje, hiszen maga is hasonló sorrendben szólítaná meg őket, ha ő tartaná a beszédet. Az osztályteremben egy ilyen megszólítás-sorozat tolmácsolása előzetes helyzetmeghatározás nélkül, olyan időpontban, amikor a hallgatók még szert sem tehetek az alapvető protokoll-ismeretekre, csupán felesleges teher a memória számára, és bizonyosan frusztrációt eredményez körükben.

Ennek megértésében Chernov szubjektív redundanciáról szóló elmélete lehet leginkább segítségünkre (1991). Chernov szerint a tolmács csak akkor tudja megfelelően feldolgozni a forrásnyelvi szöveget, ha az számára elegendő mennyiségű szubjektíven redundáns elemet tartalmaz, ugyanis csak így tud megfelelően előre következtetni a szöveg további részére. A tolmács tudása és ismeretanyaga, felkészültsége segít ugyanis leszűkíteni a szóba jöhető lehetőségeket, és ezzel megbízhatóbb irányba tereli a tolmácsot az anticipáció során. Ha a szubjektív redundancia a tolmács szemszögéből nem ér el egy bizonyos fokot, ha túl magas az információtartalom a tolmács számára, a szöveg meghaladja feldolgozó képességét és a tolmácsolás nem lesz sikeres. A tolmácsolásórakon a tanár feladata gondoskodni arról, majd a tolmácsolás-gyakorlat előtt ellenőrizni, hogy a hallgatók szubjektív redundancia-szintje feltehetően elegendő-e a szöveg tolmácsolásához.

A tolmács a valós élethelyzetben minden lehetőséget megragad, hogy a felkészülés során szerzett ismeretek és a már meglévő, aktiválható ismeretei segítségével olyan helyzetbe hozza magát, hogy memóriáját egyértelműen a kommunikációs partnerek számára is új információk, érvek és összefüggések visszaadására összpontosíthassa, hogy lehetőség szerint növelje saját szubjektív redundancia-szintjét. Ebből a perspektívából nézve belátható, hogy a kommunikációs helyzettől függ annak eldöntése is, milyen súlyú hibát jelent, ha a tolmács valamit kihagy a tolmácsolt szövegből. Nézzük a következő példát:

Egy üzleti tárgyaláson a fogadó vállalat igazgatója köszönti a külföldi partnervállalat delegációját:

„Örülök, hogy ismét találkozhatunk. Amikor a múlt hónapban véletlenül és a mostani zord időhöz képest lényegesen barátságosabb időjárás viszonyok között találkoztunk a Zöldfoki szigeteken, az energiagazdasági és az alternatív energiaforrások alkalmazásának lehetőségeiről szóló nemzetközi konferencia egyik szünetében, megállapodtunk mai találkozóink napirendjéről. Mi ezt a napirendet elfogadjuk, és szeretnénk ennek alapján tárgyalni Önökkel. Megkérdezném, egyetértenek-e ezzel, vagy esetleg történt-e valami, ami miatt változtatást javasolnak a napirenddel kapcsolatban?”

Ha a tolmácsnak minden felkészülési igyekezete ellenére a tolmácsolási esemény megkezdése előtt nem sikerült megtudnia, hogy a két partner egy hónapja találkozott egymással, és ekkor megállapodtak a találkozó napirendjében, zavarba jöhet a Zöldfoki-szigetek hallatán, és elképzelhető, hogy az említett konferencia témakörét sem képes pontosan megjegyezni, így a szöveget a következőképpen tolmácsolja:

„Örülök, hogy ismét találkozunk. Amikor utoljára olyan kellemes körülmények között futottunk össze azon az energiaügyi konferencián, megállapodtunk a napirendben. Mi a magunk részéről nem javasolunk változtatást. Önöknek is megfelel ez a napirend, vagy van más javaslatuk?”

A leírt tolmácsolási helyzetben a tolmácsolt szöveg a kihagyásokkal együtt is megfelel a kommunikációs célnak, zökkenőmentesen folytatódhat a kommunikáció. Ha valaki a tolmácsot később figyelmezteti, hogy kihagyta a „Zöldfoki-szigeteket” és az „alternatív energiaforrások alkalmazásának lehetőségeit”, az nem a releváns felhasználó fülével figyelt, nem az üzenetre összpontosított, hanem elsődlegesen a tolmácsot „ellenőrizte”. Mindezzel nem azt kívánjuk mondani, hogy a tolmács maga dönthet arról szabadon, mit hagy ki, és mit fordít. Erre ő nem hivatott. Azonban, ha nehézségekkel találja magát szemben, akkor mindig legyen annyi „koordinációs energiája” (Gile 1988), hogy legalább a kommunikációs partnerek számára új és pragmatikailag is fontos információkat közvetítse. Jelen esetben ugyanis mindkét fél tudta, hogy utoljára hol és milyen alkalommal találkoztak, hiszen mindketten ott voltak. Számukra az információ redundáns volt. Mivel azonban a tolmács „kapacitáshiány” miatt kihagyásra kényszerült, jobban tette, hogy a partnerek számára szubjektíven redundáns információt hagyta ki, mintha pl. a következőképpen tolmácsolta volna a szöveget:

„Utoljára a Zöldfoki-szigeteken találkoztunk az energiagazdasági és az alternatív energiaforrások alkalmazásának lehetőségeiről szóló nemzetközi konferencián. Ott elfogadtuk a napirendet. Javaslom, kezdjük meg a tárgyalást.”

Ebben az esetben a tolmács valóban lényeges információt hagyott ki, és a beszédaktus-elmélet szerint is komoly hibát követett el. A tolmácsolásból ugyanis

fontos illokúció, a kérdés feltevése maradt ki. Ezzel megfosztotta a célnyelvi partnert annak a lehetőségétől, hogy elmondja esetleges változtatási javaslatait a napirendet illetően. Tolmácsolásával udvariatlan képet festett a forrásnyelvi partnerről, és ezzel lehet, hogy rossz irányba befolyásolta a tárgyalás egész hangulatát.

5. A diagnosztikus és a terapeutikus értékelés

A tolmácstanár az optimális minőséget tekinti kiindulási alapnak, azonban az értékeléskor számos egyéb tényezőt vesz figyelembe, melyek relativálják ítéletét. Tekintettel kell lennie arra, mióta tanul a hallgató, mennyire ismerte előzetesen a témát, milyen haladást ért el az előző teljesítményéhez képest, mennyire tudott felkészülni a tolmácsolásra stb. Hönig a fordítások értékelésénél megkülönbözteti a diagnosztikus és a terapeutikus módszert (1997). Megfontolásai a tolmácsolásra is érvényesíthetők. A tolmácstanár az évközi gyakorló órákon mindvégig a terapeuta módszereivel dolgozik, azaz nem csak diagnosztizálja, megállapítja, rendszerezi és súlyozza a tolmácsolt szövegben előfordult hibákat, úgy hogy közben folyamatosan utal arra is, mit jelentett volna az adott hiba a valós élethelyzetben, hanem egyúttal „utána is jár” a hibáknak, próbálja megfejtetni okukat, és igyekszik valamilyen módszert adni ahhoz, hogy a továbbiakban a hasonló hibák elkerülhetők legyenek. Az előbbi példánál maradva, ha észreveszi, hogy a hallgató nem tudta a „Zöldfoki-szigetek” elnevezését a célnyelven, felhívja a figyelmet a földrajzi nevek ismeretének fontosságára, esetleg egyúttal ellenőrzi, hogy ismerik-e a hallgatók a Maldív-szigetek, a Húsvét-szigetek stb. célnyelvi megfelelőit, de elmondja azt is, hogy a szó az adott tolmácsolási helyzetben nem volt releváns.

A diagnosztikus értékelés ezzel szemben nem terápiás céllal történik, hanem kizárólag a használhatóság szempontjából elemzi a tolmácsolt szöveget, tehát elsődlegesnek a releváns felhasználó szempontjait tartja. Ebből a szempontból a példaszöveg első tolmácsolt változata jónak minősíthető. Míg egy súlyos nyelvtani hiba, vagy egy kihagyás a terapeutikus megközelítésnél mindenképpen „kezelendő”, addig bizonyos nyelvtani hibák a diagnosztikus értékelésnél nem feltétlenül esnek latba nagy súllyal. A tartalmi hibák is különböző megítélés alá eshetnek attól függően, hogy csupán diagnosztizálni akarunk, vagy egyben a hibák okait is meg akarjuk keresni.

A következő szöveg egy Berlinről, az új német fővárosról szóló hosszabb (kb. 6 perces) szóbeli előadás részlete. Az előadás 2000 januárjában hangzott el a félévi tolmácsvizgán az FTK-ben:

„1999 bildete Berlin noch das Schlußlicht in der wirtschaftlichen Entwicklung der Bundesländer. Ökonomisch betrachtet schien die Stadt in den neunziger Jahren nicht vom Fleck zu kommen. Nach wie vor liegt die Arbeitslosenquote mit fast 16 Prozent gewaltig über dem bundesweiten Schnitt von gut 10 Prozent. Aufschwung erhofft man sich nun von jungen Dienstleistungsbetrieben und Existenzgründern. Der Regierungsumzug soll mehr Aufträge für die Industrie und Impulse für die Wirtschaft bringen.”

(1999-ben Berlin még utolsó helyen állt a tartományok gazdasági fejlődés szerinti sorrendjében. Úgy tűnik, a 90-es években a város gazdaságilag nem tudott előbbre jutni. A munkanélküliségi ráta még mindig 16 százalék, messze meghaladva a 10 százalékos országos átlagot. Most a fiatal szolgáltatóüzemekről és új vállalkozásokról várják a fellendülést. A kormány átköltözésével az ipar minden bizonnyal több megbízást és az egész gazdaság impulzusokat kaphat.)

A szövegrész az egyik hallgató tolmácsolásában a következőképpen hangzott:

„Berlin 1999-ben még az utolsó helyen állt a tartományok között a gazdasági fejlődést illetően, úgy tűnik, a 90-es években nem történt elmozdulás. A munkanélküliségi ráta még mindig 60 százalék, ez messze meghaladja az országos átlagot. Fellendülés az új vállalkozásoktól és az új szolgáltatók megjelenésétől várható. A kormány átköltözésével az ipar várhatóan több megrendelést kap, és az egész gazdaság nagyobb lendületet vehet.”

A tolmácsolás értékelésekor a csupán diagnosztizáló értékelés így hangozhat: A tolmácsolás elfogadhatatlan, az egyetlen konkrét információ a szövegben a munkanélküliségre vonatkozott, az eredeti szövegben 16 százalékról volt szó, az országos átlagot pedig 10 százalékban adták meg. A tolmácsolás ezzel szemben 60 százalékos munkanélküliségi rátáról szól, az országos átlag értékét meg sem említi. A tolmács félrevezette a hallgatót.

A terapeuta értékelése a következő: A tolmácsolás jó volt, igaz, hogy a munkanélküliségre vonatkozó adatot hibásan adta vissza a tolmács, de a 16 és a 60 németül könnyen összekeverhető (sechzehn és sechzig), valószínűleg izgalomban mondta a hibás adatot. Az országos átlag értéke valóban kimaradt, azonban a két adat közötti viszonyítás („messze meghaladja”) nem hiányzik, a számok visszaadása mindig nehezebb, mert nem kontextualizálhatók.

Hozzátehetjük még az értékeléshez a következőt: Ha a tolmácsolást németül nem tudó, de gazdaságilag tájékozott közönség hallgatja, valószínűleg azonnal megállapítják, hogy a 60 százalékos munkanélküliségi ráta csak a tolmács tévedésével magyarázható, ugyanis teljességgel irreális. Ilyen esetben, ha az információra valóban szükségük van, később tisztázhatják a pontos adatot az előadóval, tehát „tolmácsolási kár” nem keletkezett. Ha a tolmács a 16 százalékot 19 százalékkal fordította volna, a hiba nem lett volna feltűnő, a közönség elfogadta volna az adatot, és így téves információhoz jutott volna, ami már sokkal komolyabb tolmácsolási hibának számít.

A terapeuta tehát tudja, mire vezethető vissza a hiba (16 és 60 összetévesztetősége németül), és ennek fényében állapítja meg annak súlyát. Ezt tudatosítja a hallgatóban, esetleg az elkövetkező órákon több olyan gyakorlatot végeztet vele, amelyekben különösen fontos szerepet kapnak a számok. A diagnosztika nem keresi a magyarázatot a hibákra, hanem a „megértésben érdekelt” szigorú releváns felhasználó szempontjából súlyozza azokat. A szigorú jelzőt azért tartjuk fontosnak, mert a felhasználók többsége nem „szigorú”, különösen azok

nem, akik nem gyakorlott „tolmácsolásfogyasztók”, hanem csak ritkán hallgatnak tolmácsolást (Moser 1996) és így figyelmüket elsősorban a tolmácsolás mint jelenség köti le, nem pedig maga a kommunikáció. ők nem tudnak úgy viselkedni, mintha a tolmács ott sem lenne.

A tolmácsolás oktatása során mind a terapeutikus, mind a diagnosztikus megközelítésre szükség van. A gyakorló órákon a terapeutikus módszer a célra vezető, míg a vizsgán a diagnózis a meghatározó. A vizsgán az értékelést végző tanár a releváns felhasználó szempontjait érvényesíti, és ahhoz mérten súlyozza a hibákat, milyen károkat okozhattak volna a releváns felhasználónak, mennyiben gátolták volna őt kommunikációs céljai elérésében.

6. A konszekutív tolmácsolás értékelése

A következőkben a konszekutív tolmácsolás értékelését vizsgáljuk részletesen. A konszekutív tolmácsolás fogalmát szűkebb értelemben használjuk, és csak a hosszú szakaszos tolmácsolást értjük alatta, a tágabb értelemben vett – esetleg mondatról mondatra – követő tolmácsolás nem képezi vizsgálódásaink tárgyát. A tolmácsolási teljesítmény értékelése a tolmácsolásoktatás számára is fontos kérdés. Hogyan biztosítható az előbbieken bemutatott nehézségek ellenére, hogy az oktatásban és a tolmácsvizsgán objektív értékelést biztosítsunk? Milyen kritériumok alapján döntünk arról, hogy a jelöltet elfogadjuk-e tolmácsnak vagy sem?

Átfogó képet akkor kaphatnánk a tolmácsról, ha hosszabb időn keresztül minden a gyakorlatban előforduló szövegfajtán, tolmácsolási eseményen, valamint szociológiailag és kulturálisan különböző célcsoportok előtt nyújtott teljesítménye alapján értékelnénk munkáját. Erre természetesen nincs mód, a vizsgát nem szervezhetjük úgy, hogy mindezeket a változókat figyelembe vesszük. A tolmácsolás felhasználóját sem az érdekli, hogy a tolmács hosszabb időszak átlagában milyen teljesítményt nyújt, számára az a fontos, hogy ott és akkor, azon a kommunikációs eseményen legyen jó a tolmácsolás, amelyen számára esetleg fontos gazdasági vagy szakmai kérdések múlhatnak. Az értékelést a kritériumok széles skáláját szem előtt tartva kell elvégeznünk. Ezek a következők:

- A) Tartalom
- B) Nyelvi megformálás
- C) Előadásmód

A tartalmi egyezőség vizsgálatánál megkülönböztethetjük a makro- és a mikro-szintű ellenőrzést. Makroszinten azt vizsgáljuk, sikerült-e a tolmácsnak visszaadnia a forrásnyelvi beszélő globális üzenetét, kifejeződött-e a tolmácsolásban a beszélő szándéka? Egyértelműen kiderült-e például, hogy a beszélő az egyik jelenlevő személyt kívánta méltatni, vagy éppen kritizálta üzleti partnerét? Érezhető volt-e a tolmácsolás alapján, hogy a beszélő a javaslattal egyetért, de jelenleg sem igenlő sem nemleges választ nem tud adni? Ha a beszélői szándék a tolmácsolás alapján nem állapítható meg, vagy nem esik egybe a for-

rásnyelvi szöveg intencióival, a tolmács nem végezte jól a dolgát, letérítette a kommunikációt eredeti pályájáról.

A makroszint, a beszélői szándék átvitele mellett a tartalmi megfelelést mikroszinten is értékelni kell. Itt a következő kérdésekre kell választ adni: alátámasztják-e az elhangzott információk a beszélői szándékot, milyen volt az egyes információk egymáshoz való viszonya, nem sérültek-e a tolmácsolás során az ok-okozati összefüggések, megfelelő volt-e az információk logikai és időbeli sorrendje? Kihagyott-e valamilyen lényeges információt a tolmács? Esetleg belefűzött-e olyan információt a célnyelvi szövegbe, amely ugyan helyes, de a forrásnyelvi szövegben nem szerepelt? A tartalom értékelésekor tulajdonképpen leltárt készítünk az információkról, a tolmácsolás akkor jó, ha ez a leltár rendben van. Természetesen a mindenkori kommunikációs helyzettől függően más és más hatása és következménye lehet a tartalmi változtatásoknak, kihagyásoknak és kiegészítéseknek.

A nyelvi megformálás értékelésénél a szövegszerűség vizsgálata a legfontosabb szempont. A szövegnyelvészet terminusait használva itt vizsgáljuk a tolmácsolt szöveg kohézióját és koherenciáját, az ezt biztosító nyelvi elemek helyes használatát, a szövegben elhelyezett információk egymáshoz való kapcsolódását. Mivel a tolmácsolt szöveg a szóbeliség jegyeit viseli magán, a szöveg befogadója toleránsabb lesz a kohéziós és koherencia-szabályok megsértésével szemben. A szóbeli kommunikációban ugyanis sokszor megelégszünk a koherencia és kohézió minimumával is ahhoz, hogy a hallottakat szövegnek fogadjuk el. A következő szövegrészlet egy konferencián hangzott el, amely azt vizsgálta, milyen hatással jár majd az EU-csatlakozás a magyar mezőgazdaságra. Az egyik magyar előadó így kezdte mondanivalóját:

„Az én feladatomban az, hogy röviden arról beszéljek, hogy a kereskedelem, illetve az élelmiszeripari, mezőgazdasági kereskedelem szempontjából Magyarország EU-csatlakozása milyen feltételezett, illetve milyen számított hatásokkal járhat. Azt hiszem, hogy a jelenlegi helyzet, ... az talán mindenki számára ismert, a csatlakozás itt nem azt jelenti, ... nem azt jelenti a jelenlegi szituáció, hogy nincs rendezve valamilyen formában, tehát egy bizonyos formában a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek kereskedelme, hanem ez tükröz egy bizonyos szituációt, amit az Európai Megállapodás, illetve az azt kiegészítő adaptációs jegyzőkönyv, valamint egy bizonyos szektorra a borkereskedelmi megállapodás rendez. Ez egy preferenciális rendszer, amelyikben mindkét félnek vannak bizonyos előnyei, de a dolog természetéből adódóan, meg az akkori időponttól, amikor ez létrejött, ez egy asszimmetrikus rendszer, ami azt jelenti, hogy a magyar agráriumnak vannak bizonyos előnyei, tehát gyakorlatilag nagyobb piacra jutási lehetősége van.”

Ez a szöveg valóban „szóbeli”, az írott változatot olvasva nehezen tudjuk elfogadni szövegnek. A konferencia szakmai közönsége azonban világosan értette az előadó mondanivalóját. Ez a következőképpen foglalható össze:

1. Az EU-csatlakozásra készülve a mezőgazdasági kapcsolatokat nem a nul-láról kell kiépíteni.
2. A magyar mezőgazdaságnak most is szerződéses kapcsolatai vannak az EU-val. Ez a szerződés az Európai Megállapodás (vagy társulási szerző-dés), melyhez jegyzőkönyvek csatlakoznak. A borkereskedelmet külön megállapodás szabályozza.
3. A jelenlegi rendszer létrejöttének körülményeiből következően aszimmet-rikus, ami azt jelenti, hogy a magyar mezőgazdaság bizonyos előnyöket élvez, nagyobb a piacra jutási lehetősége az EU-tagállamokban.

A magyar szakmai közönség a szöveget azért tudta elfogadni, mert rendelkezett azokkal az előzetes ismeretekkel, amelyek segítségével „össze tudta rendezni” azt, és viszonyítani tudta egymáshoz egyes alkotóelemeit. A tolmács, ha megfelelően felkészült, szintén el tudja végezni ezt a feladatot. Valószínűsíthető, hogy a szakmai közönség a tolmács teljesítményével szemben is biztosítja ezt a „jó szándékot”, és hajlandó elfogadni szövegnek az inkohere ns részeket is. Mindezt azért mondtuk el, mert a tartalom ellenőrzésekor, amikor a releváns felhasználó szemszögéből értékelünk, ezt a szempontot is figyelembe kell venni, mindig szem előtt kell tartani, hogy a tolmácsolt szöveg szóbeli szöveg, más koherencia- és kohézió-elvárásokkal kell közelítenünk hozzá. Azt azonban minden esetben vizsgálni kell, hogy az elhangzottak alapján „rendbe rakható-e” a szöveg, rendelkezésre áll-e ehhez minden információ. A tolmácsolás értékelésekor különösen fontos ügyelni arra, hogy ne az írásbeliség követelményeit érvényesítsük a szóbeliség jegyeit magán viselő célnyelvi szövegre.

A nyelvi megformálás értékelésekor elemezzük a nyelvtani pontosságot, a megfelelő szóhasználatot, a stílus és a regiszter visszaadását, szakszövegek esetében a megfelelő terminológia használatát. Természetesen más hibák és nehézségek jelentkeznek a nyelvi megformálásban, ha a tolmács nem anyanyelvére tolmácsol. A hibákat ebben az esetben abból a szempontból is elemezni kell, mennyire nehezítik, vagy akár teszik lehetetlenné a szöveg megértését. Az értékeléskor mindig fel kell hívni a figyelmet az interferenciális hibákra, amelyek – mint Seleskovitch elméleténél láttuk – többnyire a deverbilizálás nélküli átkódolásra vezethetők vissza.

Természetesen hasznos a tolmácsképzésben, ha a tolmács teljesítményét nyelvtanár is értékeli. Ez az értékelés azonban mindenek előtt a tolmács további fejlődése és esetleges hibáinak jövőbeni kiküszöbölése érdekében történik. A nyelvi hibák csak akkor válnak tolmácsolási hibává, ha nehezítik a megértést, ha a befogadó miattuk csak többletenergia ráfordításával érti meg a célnyelvi szöveget.

A harmadik értékelési szempont az előadásmód, a kommunikáció, illetve a prezentáció. Itt megkülönböztetjük az ún. paranyelvi vagy prozódiai megjelenítést, valamint a nem verbális kommunikáció egyéb fajtáit, a „szemkontaktust”, a kéz- és arcjátékot, a testtartást, de idetartozik a tolmács egész megjelenése is. A jó tolmács mindig természetesen beszél. Ez azért nehéz feladat, mert szá-

mára a kommunikációs helyzet nem természetes. Ő nem saját belső készítés, saját kommunikációs igény alapján beszél, hanem „visszamondja” a hallottakat, és ilyenkor hajlamos a természetellenes beszédmódra. Ennek jellemzői az egyenetlen hanghordozás, az éneklés, a monotonitás, a hangszín változása, az egyenetlen beszédtempó. Hiba lehet az is, hogy a tolmács túlságosan igyekszik kompenzálni a belső kommunikációs igény hiányát, és túlhangsúlyozza, túlszíneszkedi a célnyelvi szöveget. Zavaró lehet a gyakori hibás mondatkezdés és az elhúzott magánhangzók, valamint a természetellenesen hosszú szünetek. Míg a beszélőnek a hallgatóság elnézi a szünettartást beszéd közben, a tolmácsnál sokkal kevésbé toleráns a hosszabb beszédközi szüneteket illetően.

Mivel a tolmács már a kész gondolatot formálja meg nyelvileg, és hivatásos beszélő (public speaker), mindenképpen zavaró, ha keresi a szavakat és ezt alköhhögéssel, ööö-zéssel, sóhajtsókkal stb., ún. glosszolóliákkal próbálja leplezni. Poyatas vizsgálta a konszekutív tolmácsok nem verbális kommunikációját. Egyik fontos megállapítása az volt, hogy a jó tolmácsok nem verbális kommunikációja kicsit tompított, egyrészt mert nem használnak ún. „szókereső gesztusokat”, másrészt mert hajlamosak arra, hogy a forrásnyelvi beszélő nem verbális kommunikációját is verbalizálják (Poyatas 1997). Semmiképpen sem vall professzionalizmusra a tolmács részéről, ha gesztusaival azt érzékelteti, tudja a helyes kifejezést, itt van a nyelve hegyén, de most éppen nem tudja kimondani, vagy nem jut eszébe.

A tolmács nem verbális kommunikációjának fontos része a folyamatos „szemkontaktus” a hallgatósággal. A szemkontaktus hiánya, a túl gyors és szabálytalan szemmozgások megingatják a tolmácsba vetett bizalmat. A tolmácsnak mindig ügyelnie kell arra, hogy nem verbális kommunikációjával ne ellentételezze a célnyelvi szöveget. Arc kifejezése, szemöldökmozgása, szájmozgása semmiképpen sem érzékeltetheti azt, hogy nem ért egyet azzal, amit mond, hogy neki minderről más a véleménye.

Sok kezdő tolmács esik abba a hibába, hogy nem ellenőrzi nem verbális kommunikációját, és kézmozdulataival, arcjátékával azt fejezi ki, nincs meggyőződve az elhangzottak helyességéről, lehet, hogy rosszul emlékszik, vagy rosszul értette a forrásnyelvi szöveget, tehát nem vállal felelősséget saját célnyelvi produkciója helyességéért. Ezzel eleve felkelti a befogadó kételyeit a tolmácsolás helyességét illetően. Ezt a hivatásos tolmács nem engedheti meg magának, a rossz nem verbális kommunikáció mindig a hozzá nem értés látzatát kelti. Szintén bizonytalanságot sugall a görnyedt testtartás, az egyik lábáról a másikra állás, és számos ún. kompenzációs mozdulat, mint pl. a haj vagy a ruha folyamatos igazítása, a gyűrűvel, karkötővel vagy nyakláncsal való játszódás, az orr- és a fejkavarás stb. Ezeket a mozdulatokat a tolmácsolásoktatás során meg kell tanulni ellenőrzés alatt tartani, mert nagyon sokat árthatnak a tolmácsnak, még akkor is, ha egyébként nyelvileg jól megformált és tartalmilag pontos a produkciója.

Mindhárom szempontegyüttest érinti, hogy a tolmács sem a tartalom, sem a nyelvi megformálás, sem pedig a nem verbális kommunikáció tekintetében nem sérthet meg ún. pragmatikai tabukat. Nem hagyhatja ki a tolmácsolásból a partner dicséretét, méltatását, rangjával történő megszólítását még akkor

sem, ha ennek az adott kommunikációs helyzetben nincs is információs értéke. Ha tompítja ezeknek a megnyilatkozásoknak az érzelmi töltetét, ha leegyszerűsíti, túlságosan köznyelvivé teszi az emelkedett hangvételű dicséretet, súlyos hibát követ el.

Joggal vetődik fel a kérdés, milyen súllyal eshetnek latba az értékelésnél az egyes szempontcsoportok. Ki a jobb tolmács, aki akadozó nyelvi megformálással, kicsit bizonytalan prezentációs technikával, de tartalmilag pontos tolmácsolást biztosít, vagy a tartalmilag kicsit nagyvonalúbban, de igényes nyelvezettel és profi előadói technikával tolmácsoló kollegája? A tolmácsolásoktatás célja csak az lehet, hogy olyan tolmácsokat neveljen, akik mindhárom területen maximális teljesítményt tudnak nyújtani.

Ha ez a külső körülmények kedvezőtlen alakulása miatt lehetetlen, a tolmácsolási esemény fajtája dönti el, melyik szempontrendszerrel lehet „engedményeket tenni” leginkább anélkül, hogy az nagyon csökkentené a tolmácsolás minőségét. Szűk körű üzleti tárgyaláson, ahol a partnerek között elvi ellentétek vannak, a legfontosabb a tartalom hű visszaadása, ezt követi a nyelvi megformálás, és nincs nagy szerepe a prezentációnak. Valamilyen díj átadásán vagy kiállítás megnyitóján a nyelvezet és az előadásmód rendkívül fontos szerepet játszik. Ilyen helyzetekben kell különösen ügyelni arra is, hogy pragmatikai tabuk ne sérüljenek.

Összefoglalás

A tolmácsolás értékelése rendkívül komplex feladat. Az oktatásban minden szempontrendszerrel érvényesítenünk kell, de úgy, hogy a hallgatókban mindig tudatosítjuk, milyen hiba melyik szempont szerint számít nagy, közepes, kis vagy éppen elhanyagolható hibának. A tolmácsolást oktató tanárnak az értékelés minden perspektíváját ismernie kell, és az oktatás során ezek között kell moderálnia. Az oktatás célja az optimális minőség biztosítása, azonban minden helyzetben tudatosítani kell azokat a tényezőket, amelyek miatt engedményeket kell tenni a minőséget illetően. Ha a külső tényezők nem indokolják a tolmácsolási hibát, azt mindenképpen súlyosnak kell tekinteni.

Irodalom

- Gile, D. 1997. Interpretation Research: Realistic Expectations. In: Klaudy, K. & Kohn, J. (szerk.) *Transfere necesse est. Proceedings of the 2nd International Conference on Current Trends in Studies of Translation and Interpreting 5–7 September, 1996*, Budapest: Scholastica. 43–52.
- Daró, V. 1992. Neuropsychologische und neurlinguistische Aspekte des Simultandolmetschens. In: *Babel* 38:1 1–9.
- Moser-Mercer, B. 1996. Quality in Interpreting: “Some Methodological Issues.” In: *The Interpreters’ Newsletter* 7, 43–55.
- Szabari K. 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest. Scholastica.
- Hönig, H. 1997. Zur Evaluation von Dolmetsch- und Übersetzungsleistungen. In:

- Drescher, H.W. (Hrsg.) *Transfer – Übersetzen, Dolmetschen, Interkulturalität*. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften.
- Moser, P. 1996. Expectations of users of conference interpretation. In: *Interpreting* 1/2. 145–179
- Reiß, K. & Vermeer, H. 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Seleskovitch, D. & Lederer, M. 1989. *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Paris: Didier Erudition.
- Knapp-Potthof, A. & Knapp, K. 1986. Interweaving Two Discourses – The Difficult Task of the Non-Professional Interpreter. In: House, J. & Blum-Kulka, S. (eds.) *Interlingual and Intercultural Communication*. Gunter Narr Verlag. Tübingen. 151–169.
- Chernov, G.V. 1991. Cognitive and Pragmatic Inferencing and the Intercultural Component in Translation. In: Tirkkonen-Condit, S. (ed.) *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 27–35.
- Gile, D. 1995. Fidelity Assessment in Consecutive Interpretation: An Experiment. In: *Target*, 7:1, 151–165.
- Seleskovitch, D. 1986. Comment: Who should assess an interpreter's performance? In: *Multilingua* 5–4, 236.
- Poyatas, F. 1997. The reality of multi-channel verbal-nonverbal communication in simultaneous and consecutive interpretation. In: Poyatas, F. (eds) *Nonverbal Communication and Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 249–283.

Hadamitzky-Kazár

KANJI és KANA

**A japán írásrendszer
kézikönyve és szótára**

E könyv legfőbb célja, hogy bevezesse használóját a modern japán írásrendszerbe. Elsősorban tankönyvnek szántuk, ám egyszerűsített kézisztóráként is szolgál, hiszen mutatói és táblázatai lehetővé teszik a tárgyalat, mintegy 2000 írásjegy gyors kikeresését.

Minden írásjegyet és szót átírásban is feltüntettünk.

Az egyes írásjegyeket a következő adatsorok kísérik: a vonások sorrendje; olvasat(ok); jelentés(ek); példák; a hozzáadott írásjegyek jelzőszámai.

Az 1945 kanjihoz több, mint 4000 olvasat tartozik, amelyek közül mintegy 2000 önálló, egyszerű szót képvisel. Megközelítőleg 9000, gyakoriság szerint válogatott összetétellel mutatjuk be, miként használják az írásjegyeket más írásjegyekhez kapcsolva. A kanji-jegyzék kb. 11 000 alapszót tartalmaz.

A Scholastica kiadványai a következő címen rendelhetők meg:

1123 Budapest, Kékgolyó utca 30.

Fax: 212-8320